

kaldt »man's unconquerable mind«, Menneskets ukuelige Sind.

Alligevel maa jeg føje en Kommentar til hans Udtalelse. Det er rigtigt, at vi er nogle Folk fra den grundtvigske Højskole, der har overvejet et intimere Samarbejde mellem netop denne Skoles Medarbejdere. Foreningen af Højskoler og Landbrugsskoler var i gamle Dage et Forum for et saadant Samarbejde — for Udveksling af Erfaringer og Drøftelser; men det kan den jo ikke siges at være i Dag. Den er — hvad den skal være — en Forening af Skoler af alle Afskygninger, og den har, som Udviklingen har formet sig, navnlig faaet til Opgave at løse rent administrative Problemer. Det er dette, der er Baggrunden for, at nogle Initiativtagere har ønsket at orientere sig om det betimelige i at etablere et Samvirke mellem dem, der er knyttet til specielt den grundtvigske Højskoletradition — og om Formerne for et saadant Samarbejde, og ingen ved, hvad denne netop paabegyndte Orientering ender i.

Et af Aage Møller omtalt Møde, der skal være afholdt paa Snoghøj, er efter Sigende inspireret af dette Initiativ; men det falder uden for Rammerne af de her omtalte Planer og er ikke i Overensstemmelse med den Procedure, Initiativtagerne har vedtaget foreløbig at følge.

Dette være sagt til Underretning for de faa, der allerede har mødt de nævnte Overvejelser, og for dem, der i en forhaabentlig ikke for fjern Fremtid vil blive gjort bekendt med dem.

Gustav Wied og Søren Kierkegaard

Indicier for et »Valfrändskap«

I den samtidige litteraturkritik (og, for den sags skyld: også en del af den efterfølgende: Hans Brix, Hakon Stangerup, Jacob Paludan f. eks.) er Gustav Wied ofte hånligt affejet med en serie postulerede betegnelser: kyniker, nihilist etc. Bortset fra, at sådanne betegnelser (hvor rigtigt de i øvrigt måtte være anbragt) næppe i sig selv kan have nogen kunstnerisk relevans som værdikriterium, er de i dette tilfælde misbrugt. Forbundet som de var med den i Wieds værker ofte fremkommende latterliggørelse af religion og religiøse, bliver de absurd irrelevante, hvilket en nærmere undersøgelse vil godtgøre. Og for at ramme en pæl gennem denne vedtagne fejlopfattelse turde det være nødvendigt at se forfatterens irreligiøsitet på to relevante baggrunde: en datidig skandaleaffære (hvorom nærmere nedenfor) og en betydelig påvirkning fra visse af Søren Kierkegaards skrifter. På dette grundlag fremtræder Wied da nærmest som (i kierkegaardsk

forstand) »et Sandheds-Vidne«. Og nedenstående er da fragmenter af en dokumentation for sandsynligheden af dette standpunkt.

Om skandaleaffæren, kendt som »Interpellationen i Store-Heddinge«, blot dette: umiddelbart før et valg i provisorietiden rejste daværende kirke- og undervisningsminister i Estrups regering, J. F. Scavenius, rundt i landet for at tale sin sag. Ved et vælgermøde i Store-Heddinge 28. januar 1887 (som det vil fremgå: det andet i denne by) bad en tilstedeværende københavnsk smørgrosserer, Ingemann-Petersen, om ordet, og udtalte — efter at have henstillet til forsamlingen at lytte opmærksomt — følgende:

»Paa et Møde her i Store-Heddinge i Søndags, d. 23. ds., har Hs. Excellence Kultusminister, Kammerherre Scavenius iflg. »Berlingske Tidende« udtalt sig saaledes: »Hvor er det dog muligt, at den danske Bondestand kan lade sig henrive af de radikale Elementer, hvis Idéer ere indvandrede udenlands fra? Hvorledes er det dog muligt, at Folk, som bekjende sig til Kristendommen, og som holde paa Ægteskabet, kunne alliere sig med dem, som gjøre Nar af alt Saadant, og helst se det sparket over Ende?«

»Jeg vil nu (Ingemann-Petersen fortsætter efter citatet — D. T.) tillade mig at spørge den danske Folkekirkes Primus, Danmarks Kultusminister, den Mand, der staar i Spidsen for vore Præster og Lærere her i Landet, om det ikke er at gjøre Nar ad Ægteskabet, om det ikke er at sparke Moral og Religion over Ende, om det ikke er at forhaane Gud og Mennesker, naar han, Kirkens øverste Tjener, gaar paa Horehus?«

Man kan formodentlig forestille sig den larm, de stærke ord og den debat, som i Estrups Danmark måtte følge en sådan affære; et net, maliciøst stykke Wied, kunne man mene. Og, ganske rigtigt: Wied benyttede da også senere denne historie (her refereret efter samtidig reportage, optrykt i Ebbe Neergaards fremragende studie »Peter Idealist«) i dramaet »Dansemus«. Scenen er ganske den samme, blot er navnene selvsagt ændret, og en i forvejen grotesk historie trukket end længere ud i det karikerende.

Væsentligst er det imidlertid, at Interpellationen gav anledning til Wieds såre lidt kendte (og aldrig genoptrykte) debut: en samling aforismer, betitlet »Nogle Bemærkninger i Anledning af Interpellationen i Store-Heddinge«, udgivet under pseudonymet Peter Idealist. Og af stor betydning er det, at dette skrift giver nøglen til hans stærkt manifesterede præstehad. Men var Interpellationen årsagen, og skriftet (samt de senere bøger) virkningen? Eller var Interpellationen blot for ham et bevis på en allerede dengang dannet opfattelse? Her kommer Søren Kierkegaard ind i billedet.

For når Wied — her som senere — drager i ledning mod religionen (hvilket her vil sige både

den katolske og protestantiske, med samt alle afskyngninger) er det ikke udfra filosofiske standpunkter; filosof var Wied aldrig: samtlige hans synspunkter fremkom som følge af et følelsesmæssigt engagement. Og grunden til hans kamp mod kristendommen har sandsynligvis, i hvert fald: til at begynde med, været den velkendte tese, at menneskenes og livets dokumenterede ondskab umuliggjorde eksistensen af en Gud, eller, rettere: en »god« Gud. Når han benævner gudsbilledet »Hin store drukne Faun« mener han (ikke ulig Mark Twain: »Letters from the Earth«) at have gennemskuet dets ondskab. Hans »forcederede synspunkt af verden som et galehus« (Hans Brix) er, i krampagtig-humoristisk udformning, analog med Kong Lear's:

*As flies to wanton boys, are we to the gods;
They kill us for their sport.*

I stedet for med filosofiske argumenter at bekæmpe religionen naragtiggør han da de mennesker, der offentligt fremgår som, og vedkender sig, personificeringen: præster, degne og missionærer. Hvorved han netop, direkte, letforståeligt i praksis, hylder Kierkegaards tese: »— at Kristendommens Sandhed viser sig i Personens Liv, ikke i Talen . . . « (Ord, som også Grundtvig synes at have tænkt; man erindrer sig hans replik: »Hvad prædiker vi om, Fader?«). Wied anser følgelig (og i mange tilfælde, realitet eller fiktion (hvilket forhold i tilfældet Wied er særdeles interessant) utvivlsomt med god grund) disse som hyklere: »Kirken er Hykleriets Fødselsstiftelse.« Og hykleriet er for Wied, som for så mange andre satirikere (og så evident hans eneste »elev«: Soya) et afgørende sujet.

I opfattelsen af sin tids kristendom slutter Wied sig i eet og alt til Kierkegaards af sin. Det kan, med velberådt hu og gustent overlæg, hævdes, at Wied — allerede ved forfatterskabets begyndelse: den omtalte pjece — har været påvirket af Kierkegaard — ikke alene i den forstand, at han hos Kierkegaard har fundet tanker, der ramte hans egne, men også, hvad angår den skriftlige formulering, kort sagt: stilistikken.

Om Wied's forhold til Kierkegaards skrifter kan følgende dokumenteres: der er rimelige chancer for, at han har læst »Gjentagelsen« (et citat herfra, om skuespilleren, der »bedriver Hor med Publikum«, citerer han i et brev), »Forførerens Dagbog« (figuren Grev Scheele i »Slægten« er en udpræget kierkegaardsk forførerstype) og »Dommen over den bestaaende Christenhed« samt nogle af de »Opbyggelige Taler« (hvilket senere skal dokumenteres).

Som et passende motto for pjecen kunne man således have sat Kierkegaards passage: »Eet er at lide; et andet, at blive Professor i, at én led.« Denne betragtning lyser stærkt gennem Wied's linier.

Og i pjecen besvarer han direkte Kierkegaards spørgsmål: »Er det Levebrødet, Karriøren, der begejstrer den theologiske Candidat, eller er det Kristendommen? Man ved det ikke.«

Wied mener at vide det:

»Taler du, siger Kirken (taler: om det usædelige i kirkeministerens erotiske bedrifter — D. T.), faar Du et endeløst Vrøvl med Provst, Biskop og Kirkeminister. Ja, Du mister maaske dit Embede. — Tier Du, siger Kristendommen, venter Dig hinsides Graven Helvedes hedeste Pinsler. Vi ved, hvad vi har, siger Præsterne, men vi ved ikke, hvad vi faar — og saa tie de.«

»Og saa tie de« hentyder naturligvis til Interpellationen; trods den megen omtale omkring denne tilkendegav kun to præster deres mening.

Ofte i denne pjece skriver Wied med tydelige sideblikke til den kierkegaardske stil:

»Hr. Pastoren er ærlig nok til at skrive, at det er svært for Præsterne at gaa bort fra de fede Embeder. — Hvem er nu disse mange? Jeg er overbevist om, at rettede man en Forespørgsel den Sag angaaende til Landets bekendte 1400, vilde hver enkelt af dem svare: »Ak ja, vi ere jo alle til Hobe Syndere for Gud, og mangen en Herrens Tjener elsker sikkerligen denne Verdens Gods og Guld højere, end som kristeligt er. Men jeg, Pastor N. N., takker Herren, at han har givet mig et nøjsomt Sind, der er glad i det lidet, han af sin Naade har forundt mig.«

En enkelt replik turde bekræfte denne overensstemmelse:

Kierkegaard: »Præstens Taarer er paa ingen Maade hykkelske, men mente, sande — som i Theatret.«

Wied: »Præsterne er i den Grad gennemsyret af det kristelige Hykleri, at de gladeligen give deres sidste Skjorte bort — om Søndagen i deres Taler.«

Endnu et eksempel: »Middelmaadighedens Bibelfortolkning fortolker og fortolker Christi Ord, indtil den faar sit eget, det aandløse (trivielle) ud af dem — og nu er den, efter at have fjernet alle Vanskeligheder, beroliget, og paaberaaber sig Christi Ord!« — skrev Kierkegaard.

Dette tema har Wied ofte benyttet. Gunnar Warberg (G. W.: et af hans mange alter ego'er) følger det »Præstelige Spindelvæv« sænke sig ned over ham; præsternes fraser, hykleriet, var Wied uudholdeligt. De går alle rundt med en indeklemt mine, fordi »deres fede Ord aldrig svarer til deres Gerninger«; de er »impotente eller Hyklere«. Og skal de kristne teologer på dommens dag dømmes efter deres teorier, »vil selv den syvende Himmel kun være en ringe Belønning for deres Fortjenester«. Skal de derimod dømmes efter deres praksis (Og Kristendommens Sandhed etc. . . .) »vil 100 Grader Réaumur kristeligt set være for koldt.«

Det er således Wied et særligt raffinement at

gøre præsterne gerrige, liderlige, korrupte, snobede; at »se Ærkebisper falde for en Brynde / som de gir Ild og Svovl hos Menigmænd;«. Og ejheller andre religiøst involverede: Frelsens Hær, missionsfolk etc. går ram forbi.

De kristnes i Wieds opfattelse uendelige hykleri og selvbedrag viser sig tydeligst i afspejlingen af Interpellationen i »Dansemus«. Her skal figuren bagermester Hammerschmidt (identisk med smørgrosserer Ingemann-Petersen) efter sin indignerede anklage mod kirkeministeren skønt gift have et barn uden for ægteskab. Men trods denne sin svarlige synd beroliger han sig: »... thi vel har han syndet, og syndet groft, ved at ... uden Kirkens Velsignelse; men at fremture i Synden (dvs.: vedgå den — D. T.) forbyder baade hans Ære og hans religiøse Følelser ham ...«

Og skønt det — umiddelbart efter hans anklage — kommer på et noget ubelejligt tidspunkt, forstår han at trøste sig: »Jeg er faldet. Men jeg er faldet i Kamp for Gud og Fædreland ...«

Denne indædt vredt-humoristiske tone er essentielt wiesdsk. Som Søren Kierkegaard har han »løst det vanskelige Problem at forene det Komiske med det Tragiske; jeg siger en Vittighed; Folk ler, jeg græder.« Ligestillede sidestykker: »Det rasende bedrøvelige«: Storm Petersens grædende klovner, Swift's »A Modest Proposal«, Fritz Jürgensen, endog Mark Twain ...

Aldrig har vel dette had mod klerikaset vist sig tydeligere end i det krampagtige mesterværk »Dansemus«; passagen fra Frankrig repræsenterer den galsindede vrængen:

»Som et rullende Lazaret, som en Transport af jammerfulde og ilde tilredte Saarede glider Pilgrimstoget frem foran Perronen ... I fireogtyve Timer er disse arme, forblindede, dødssyge »Trende« blevet rystet, skrumpet og radbrækket ned gennem Landet for omsider at naa det Sted — hvor Frankrigs fedeste Præster residerer .... Hosianna i det Høje! ... Fortovene er fulde af Boder, Diske og Borde, der bugner af de guddommeligste Varer: Rosenkranse, Krucifikser, hellige Billeder, Madonnaer i Gibs og Ler, Vievandskar, Kristi-Legems-Pastiller, St.-Josefs-Kiks, Guds-Moder-Kager, Vand fra Jordans Flod og Splinter af den hellige Antoniusses Skinneben .... (....) ... Grotten lyser og stråler af Guld og Farver, af dyrebare Træsorter og smældfede Præster — alt for Menighedens Penge og til den evindelige Guds Ære ...«

Kun en oprigtig indigneret, kun den, der måtte betragte sig som »et Sandheds-Vidne« kunne fremmane en så piskende vrede. Og kun satyren par excellence kunne give den en sådan udformning. Til yderligere bekræftelse på Kierkegaard-teorien skulle intet være nødvendigt. Og affejdende litteraters dom over Wied viser da — foreløbig: i dette tilfælde — deres manglende indsigt i dette emne.

Dan Turell.